

Φύση

&

ΣΧΕΣΗ

Θεομητορικός σχοριασμός του Δεκαπενταγούστου

● Του Μάριου Π. Μπέζου,

Καθηγητή Φιλοσοφίας της Θρησκείας Πανεπιστημίου Αθηνών

Για να αισθανθούμε το θεολογικό νόημα του Δεκαπενταγούστου, αρκεί μόνο να προσέξουμε τις δυο τελευταίες φράσεις του ευαγγελικού αναγνώσματος που διαβάζεται στον Παρακλητικό Κανόνα κάθε κατανοκτικό απόβραδο στο ευλογημένο πρώτο δεκαπενθήμερο του αυγουστιάτικου μήνα. Το ίδιο αυτό βιβλικό κείμενο είναι η ευαγγελική περικοπή της εορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, την οποία ακούμε στην εκκλησία κατά τη φερώνυμη πανηγυρική Θεία Λειτουργία.

Ο Ευαγγελιστής Λουκάς αφηγείται ότι μια γυναίκα από το πλήθος, ακούγοντας τον Κύριο να διδάσκει, ύψωσε φωνή μεγάλη, γεμάτη από θαυμασμό και δοξολογία, για να βροντοφωνάξει στον Ιησού:

“Μακαρία η κοιλία η βαστάσασά σε, και μαστοί, ους εθήλασας” (Λουκ. 11, 27).

Η απάντηση του Χριστού σε αυτόν τον αυθόρμητο κι έντονο ευφημισμό Του υπήρξε ακαριαία και πάρα πολύ διδακτική:

“Μενούνγε, μακάριοι οι ακούντες τον λόγον του Θεού και φυλάσσοντες αυτόν” (Λουκ. 11, 28)

Αν προσέξουμε την ευαγγελική αυτή μαρτυρία, θα ανακαλύψουμε μια σημαντική λεπτομέρεια. Δυο πράγματα διακρίνονται, συγκρίνονται και ιεραρχούνται διαφορετικά. Από τη μια πλευρά, είναι η φύση την οποία υπογραμμίζει η απλή γυναίκα του λαού μακαρίζοντας τη μάνα που Τον γέννησε (“Χαρά στη μάνα που σε γέννησε και σε θήλασε”, μεταφράζουν σύγχρονοι νεοέλληνες θεολόγοι το χωρίο Λουκ. 11, 27). Από την άλλη πλευρά είναι η σχέση του πιστού

με τον Θεό την οποία αντιπροβάλλει ο Κύριος: “Πιο πολύ χαρά σ’ εκείνους που ακούνε το λόγο του Θεού και τον εφαρμόζουν!” (Λουκ. 11, 28 στην ίδια μετάφραση της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρείας, του 1997).

Η φύση εκφράζεται με τη μητρική προέλευση και τη γέννηση. Τα δυο αναγνωριστικά σημάδια είναι η “κοιλία” και οι “μαστοί”, δηλαδή η κυοφορία που καταλήγει στη γέννηση και μετά ο θηλασμός που εγγυάται την επιβίωση του αρτιγέννητου βρέφους. Αυτή τη φύση εξυμνεί η απλή γυναίκα του λαού η οποία θαυμάζει τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, για να αποδώσει στη φυσική γέννηση καθετί καλό κι ωραίο που ανακαλύπτει σε Αυτόν.

Εκείνος όμως παραπέμπει αλλού και ο Ευαγγελιστής Λουκάς επιμένει σε αυτήν την παραπομπή, γι’ αυτό άλλωστε τη σημειώνει στο κείμενό του. Ο Χριστός αποποιείται τη φύση και παραπέμπει στη σχέση. Μακάριοι είναι όσοι ακούνε τον λόγο του Θεού και τον εφαρμόζουν. Η σχέση μας με τον Θεό και τον λόγο Του, τόσο στη θεωρητική εκδοχή (“οι ακούντες τον λόγον του Θεού”) όσο και στην έμπρακτη πτυχή του (“και φυλάσσοντες αυτόν”), είναι που προέχει κατά τον Ιησού και όχι η φύση μας.

Η σχέση και η φύση είναι το δίδυμο ζεύγμα εννοιών, το οποίο δηλώνεται στο ευαγγελικό ανάγνωσμα της θεομητορικής πανηγύρεως. Φύση και σχέση διακρίνονται, συγκρίνονται και διαβαθμίζονται αλλοιώς. Προηγείται η σχέση και έπεται η φύση. Δεν αντιπαρά τίθεται η μία στην άλλη, αλλά

διαφοροποιείται - αισθητά έως ριζικά - η φύση από τη σχέση. Η διάκριση δεν σημαίνει διάσπαση, δηλώνει όμως διαφορά. Η προτίμηση δεν δηλώνει καμιά προνομιακή μεταχείριση ούτε συνεπάγεται κάποια δήθεν μονομέρεια ή απολυτότητα, αλλά υποδεικνύει μια κάποια προτεραιότητα με διακριτικότητα κι αποφασιστικότητα.

Ας δούμε κάπως σύντομα τις συνέπειες αυτής της διάκρισης ανάμεσα στη φύση και τη σχέση, για να συνειδητοποιήσουμε τη θεομητορική ανθρωπολογία που αρδεύει απόρρητα την ορθόδοξη θεολογία.

1. Η φύση αναφέρεται στην ανάγκη και η σχέση παραπέμπει στην ελευθερία. Η γέννηση του ανθρώπου είναι φυσικό γεγονός που υπόκειται στην ανάγκη. Κανείς άνθρωπος δεν διάλεξε να γεννηθεί ή όχι, ποτέ δεν ερωτήθηκε για τη γέννησή του και σε καμιά περίπτωση δεν επέλεξε τις συνθήκες της γέννησής του, ούτε καν τον κόσμο τον οποίο αντίκρυσαν τα δυό του μάτια βγαίνοντας από τον μητρικό κόλπο κι αργότερα εγκαταλείποντας τους μητρικούς κόλπους στην ενηλικίωσή του. Έτσι λοιπόν η γέννηση συρράπτεται με την ανάγκη.

Αντιθέτως, η ελευθερία συνδέεται με τη σχέση. Σε μας εναπόκειται να επιλέξουμε συνειδητά κι ελεύθερα τις ανθρώπινες σχέσεις μας, να διαλέξουμε αβίαστα κι ανεμπόδιστα τον δρόμο του Θεού ή όχι, την ατραπό της αρετής ή της κακίας, την οδό του Χριστού ή του Αντιχρίστου. Η σχέση μας με τον λόγο του Θεού, θεωρητικά και έμπρακτα (“ακούοντες”, “φυλλάσοντες”), είναι ζήτημα ελευθερίας, δικής μας επιλογής, κι όχι υπόθεση ανάγκης, βίας, πειθαναγκασμού ή εξαναγκασμού. Επειδή η ελευθερία είναι ανώτερη από την ανάγκη, γι’ αυτό η σχέση προτιμάται αντί για τη φύση.

2. Η φύση ανήκει στο παρελθόν και η σχέση αναφέρεται στο μέλλον. Κάθε φυσική κατάσταση απορρέει από το παρελθόν. Η γέννηση είναι υπόθεση του χθες, γι’ αυτό η φύση έχει αναπόφευκτα μια κάποια δόση μοιρολατρίας, παρελθοντολογίας και κλειστότητας. Το χθες μοιάζει κλειστό, τελειωμένο (άν και όχι τέλειο), περαιωμένο και πεπερασμένο, περικλειστο και περιφραγμένο από σωρό γεγονότων ανεξάρτητων από τη θέλησή μας και τις προτιμήσεις μας. Έτσι λοιπόν η φύση, εξ’ αιτίας της κλειστής υφής της, μοιάζει μελαγχολική, ίσως καταθλιπτική, και το χρώμα της φαντάζει “γκρίζο”. Η βίωση της ανάγκης κάνει τη φυσικότητα συνώνυμη της κλειστότητας. Όμως, η σχέση σημαίνει την ανοικτότητα και τη δυνατότητα. Το αύριο μένει πάντα ανοικτό, εξαρτάται από μας και την ελεύθερη βούλησή μας το τι θα κάνουμε, τι θα πράξουμε, τι θα προτιμήσουμε, τι θα κρατήσουμε και τι θα παρατήσουμε, με ποιούς θα πάμε και ποιούς θα αφήσουμε, αν πορευθούμε τον

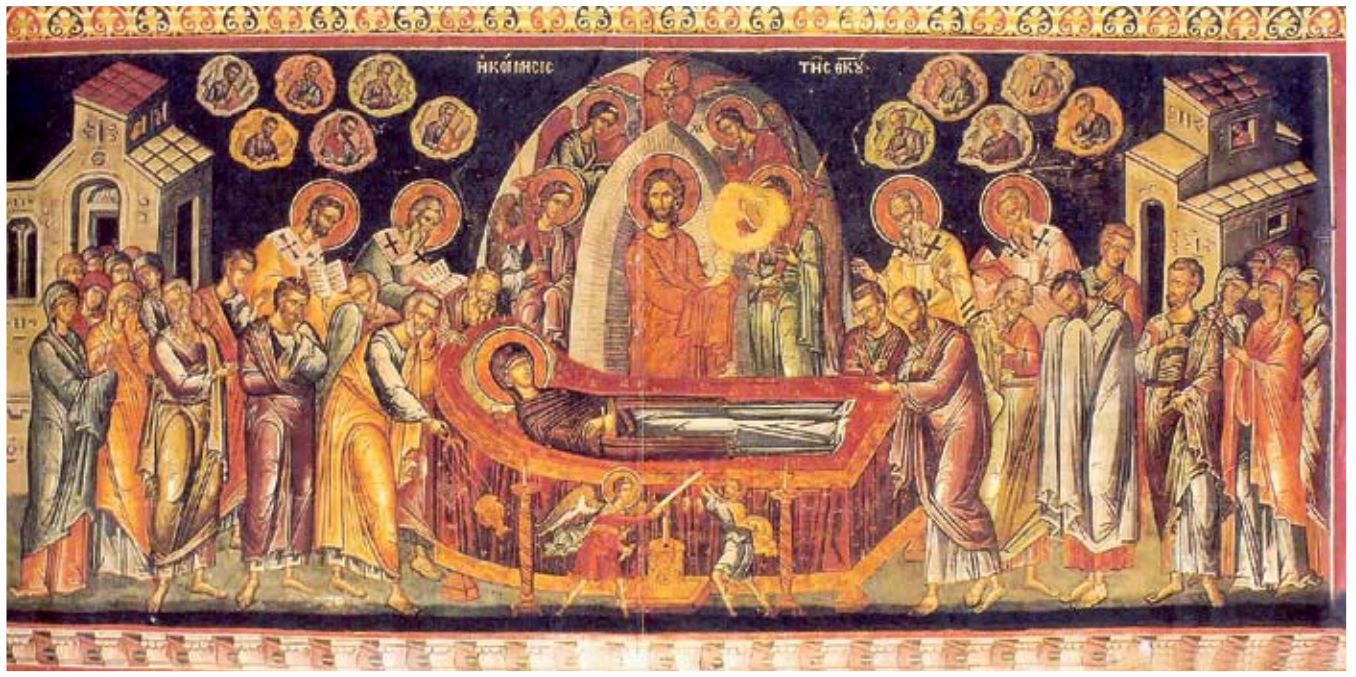

ένα ή τον άλλο δρόμο, του καλού ή του κακού, του Χριστού ή του Αντιχρίστου. Το μέλλον είναι πλήρες δυνατοτήτων και κενό αναγκαιοτήτων. Το αύριο είναι ανοικτό σαν τον ορίζοντα του ουρανού, που όσο κι αν τον πλησιάζεις ποτέ δεν τον φθάνεις κι ούτε ποτέ τον κλείνεις! Το μέλλον σε αγκαλιάζει χωρίς να σε σφίγγει, σε περιβάλλει δίχως να σε περικλείει.

Η σχέση λοιπόν φέρει τον ανοικτό ορίζοντα των πολλών δυνατοτήτων που ελευθερώνουν τον άνθρωπο, τον εμπνέουν και τον ενθουσιάζουν. Έτσι η σχέση ενέχει την αισιοδοξία και τον οπτιμισμό, την ελπίδα και τον ενθουσιασμό, την έμπνευση και την ενεργητικότητα, αντί για την παθητικότητα, την απαισιοδοξία, την απελπισία, τη μοιρολατρία, τον πεσιμισμό, την κατάθλιψη και τη μελαγχολία της φύσης εξ αιτίας της κλειστότητας και της αναγκαιότητας.

1. Η φύση αφορά στη γέννηση και η σχέση αναφέρεται στην αναγέννηση. Ο άνθρωπος χρωστά τη γέννησή του με όλους τους περιορισμούς της κτιστότητας (ασθένεια, αναπηρία, γηρατειά, θάνατος, αμαρτία) στη φύση, η οποία ενσαρκώνεται στη μητέρα του με την κυοφορία (“κοιλία”) και την επιβίωση (“μαστοί”). Η μητρική προέλευση είναι φυσική γέννηση με όλα τα συνεπακόλουθα: κλειστότητα, αναγκαιότητα, παρελθοντολογία.

Αντιθέτως, η σχέση του ανθρώπου συνεπάγεται την πνευματική αναγέννηση. Εκτός από τη γέννηση

έχουμε την αναγέννηση! Αν η γέννηση είναι φυσική, η αναγέννηση είναι πνευματική. Κάθε χριστιανός έχει τη φυσική του μητέρα, στην οποία οφείλει τη γέννησή του (“κοιλία”, “μαστοί”), αλλά επιπλέον, αν όχι κατ’ εξοχήν, έχει και τον πνευματικό του πατέρα, τον “γέροντά” του, τον “πνευματικό” του, τον εξομολόγο του, στον οποίο χρωστά την πνευματική του αναγέννηση. Η αναγέννηση σημαίνεται με τη σχέση: “ακούοντες τον λόγον του Θεού και φυλλάσσοντες αυτόν” (Λουκ. 11, 28)

Ο Χριστός μακαρίζει τη σχέση κι όχι απλώς τη φύση, μας παραπέμπει στην πνευματική αναγέννηση, δηλαδή στην ελευθερία και στη δυνατότητα, στη μελλοντολογία και στην ανοικτότητα, στη δημιουργικότητα και στην αισιοδοξία, στον οπτιμισμό και στην ελπίδα, στην ζωή και στην ανάσταση! Ο Κύριος δεν αρκείται κι ούτε συμβιβάζεται με την απλή φυσική γέννηση, που σημαίνει την ανάγκη και την ανελευθερία, την απουσία επιλογής, την αδυναμία θέλησης και την ανυπαρξία ελεύθερης βούλησης, με συνεπακόλουθα την κλειστότητα και την αναγκαιότητα, τη μελαγχολία και την απαισιοδοξία, τον πεσιμισμό και τον φαταλισμό, την αιτιοκρατία και τη μοιρολατρία, τη νομοτέλεια και τον εξαναγκασμό, δηλαδή τον πνευματικό θάνατο του ανθρώπου ως καρπό ατελούς ενηλικίωσης και ανολοκλήρωτης ωρίμανσης.

Δεν θα συνεχίσουμε άλλο την αναφορά μας σε παραπέρα, ακόμα πιο ενδιαφέρουσες θεολογικές και ανθρωπολογικές συνέπειες της διαφοράς φύσης και σχέσης στη Θεομητορική αντίληψη της Ορθοδοξίας, που διατυπώνεται με συντομία και ενάργεια σε δυο μονάχα στίχους του ευαγγελικού λόγου, τον οποίο πάρα πολύ σοφά η εκκλησία μας έχει φροντίσει να συμπεριλάβει εμβόλιμα στο βιβλικό ανάγνωσμα του Μεγάλου Παρακλητικού Κανόνα και στην Εορτή της

Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Μας αρκεί ως κατακλείδα η δειγματοληπτική προσεπιμαρτυρία της υμνογραφίας μας από την ίδια αυτή παμμέγιστη θεομητορική εορτή της εκκλησίας μας.

“Νενίκηνται της φύσεως οι όροι εν σοι, Παρθένε άχραντε. Παρθενεύει γαρ τόκος, και ζωήν προμνηστεύεται θάνατος. Η μετά τόκον Παρθένος και μετά θάνατον ζώσα, σώζοις αεί, Θεοτόκε, την κληρονομίαν σου” (Όρθρος, Ωδή Θ’). Τι να πρωτοθαυμάσεις; Την υμνολογική σύνθεση ή τη θεολογική έμπνευση; Τα ζεύγματα των αντιθέσεων είναι εύγλωττα: “παρθενία” - “τόκος” (γέννηση), “θάνατος” (Κοίμηση της Θεοτόκου) - “ζωή” (προμνηστεία της ζωής). Η ρητή και κατηγορηματική δήλωση της θεολογίας διά στόματος της υμνολογίας εξαρκεί οπωσδήποτε και υπερκαλύπτει το θεομητορικό μας σχόλιο: “νενίκηνται της φύσεως οι όροι”! Με την Κοίμηση της Υπεραγίας Θεοτόκου κατανικώνται οι όροι, οι προϋποθέσεις και τα όρια, τα σύνορα, οι φραγμοί και οι φυλακισμοί του ανθρώπου μέσα στη φύση.

Αυτό κατορθώνεται χάρη στη σχέση μας, δηλαδή στη σχέση μας με τον Θεό: “ακούοντες τον λόγον του Θεού και φυλλάσσοντες αυτόν” (Λουκ. 11, 28), στη σχέση μας με τον Θεάνθρωπο Κύριο ημών Ιησού Χριστό, στη σχέση μας με τη Μητέρα Εκκλησία, η οποία σημαίνεται διά των μυστηρίων και μάλιστα της Θείας Ευχαριστίας που τελείται από τον επίσκοπο “εις τόπον και τύπον Χριστού”, και, τέλος στη σχέση μας με τον πνευματικό μας πατέρα που συγκεκριμενοποιεί και εξειδικεύει το προσωπικό οδοιπορικό μας απο τον θάνατο στην ζωή και από την ζωή στην ανάσταση, ενσαρκώνοντας τη μετάβαση από τη φύση στη σχέση με όλα τα συνεπακόλουθα που προσπαθήσαμε να επισημειώσουμε παραπάνω, εξ’ αφορμής της θεομητορικής μεγαλοιορτής του θέρους. ■

Έγρασμα με τη σκηνή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, το οποίο φυλάσσεται στο Μουσείο της Ιεράς Μονής Κύκκου.